

and greater indices of «speed» and «commutation ability» in the performance of the corrective test. Thus, it can be concluded that the «coronary-prone type of the personality» should be qualified as a mostly psychological and, to a lesser extent, physiological construct.

Key words: coronary-prone type A, type A and B behavior pattern, Jenkins' questionnaire, cardiointervalography, heart rate variability.

Отримано: 11.01.2014 р.

УДК 159.9+340.11

С.В. Кононенко, Н.С. Майко

Комунікативні здібності як індикатори рівнів сформованості психологічної культури курсантів МВС

С.В. Кононенко, Н.С. Майко. Комунікативні здібності як індикатори рівнів сформованості психологічної культури курсантів МВС. У статті розглядаються комунікативні здібності як індикатори рівнів сформованості психологічної культури курсантів органів внутрішніх справ, проблема розвитку їх комунікативної культури і комунікативної компетентності. Визначено, що при досить високому рівні сформованості комунікативних здібностей курсантів відкриваються перспективи успішної їх професійної діяльності, яка вимагають встановлення різноманітних ділових контактів. Розкриваються особливості розвитку комунікативних здібностей у курсантів МВС, що полягає в оволодінні ними способами і прийомами професійного спілкування, заснованими на теоретичній та практичній підготовленості та спрямованих на оволодіння майбутньою професійною діяльністю. Спілкування формує курсанта як особистість, дає йому можливість розвивати певні риси свого характеру, інтереси, звички, схильності, засвоїти норми і форми етичної поведінки, визначити цілі життя і вибрати засоби їх реалізації.

Ключові слова: комунікативні здібності, комунікативна культура, комунікативна компетентність, професійна культура, когнітивне спілкування, мотиваційне спілкування, діяльне спілкування, опосередковане спілкування.

С.В. Кононенко, Н.С. Майко. Коммуникативные способности как индикаторы уровней сформированности психологической культуры курсантов МВД. В статье рассматриваются коммуникативные способности как индикаторы уровней сформированности психологической культуры курсантов органов внутренних дел, проблема развития их коммуникативной культуры и коммуникативной компетентности. Определено, что при достаточно высоком уровне сформированности коммуникативных способностей курсантов открываются перспективы успешной их профессиональной деятельности, которая требует установления различных деловых контактов. Раскрываются особенности развития коммуникативных способностей у курсантов МВД, заключающиеся в овладении ими способами и приёмами профессионального общения, основанными на теоретической и практической подготовленности и направленными на овладение будущей профессиональной деятельностью. Общение формирует курсанта как личность, дает ему возможность развивать определённые черты своего характера, интересы, привычки, склонности, усвоить нормы и формы нравственного поведения, определить цели жизни и выбрать средства их реализации.

Ключевые слова: коммуникативные способности, коммуникативная культура, коммуникативная компетентность, психологическая культура, когнитивное общение, мотивационное общение, деятельное общение, опосредованное общение.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, які відбуваються сьогодні в різних сферах українського суспільства, детермінують реформування системи МВС, зачіпаючи широкий спектр соціально – професійних питань, пов'язаних із вирішенням проблем адаптації співробітників МВС до сучасних умов професійної діяльності. До випускників освітніх установ МВС сьогодні висуваються такі вимоги: нове професійне мислення, висока мобільність, компетентність, толерантність, орієнтація на реалізацію процесів соціалізації і професіоналізації особистості, гуманізації та демократизації. Ці вимоги, перш за все, пов'язані з необхідністю підвищення комунікативних здібностей курсантів МВС, які є невід'ємною і необхідною частиною їхньої психологічної культури в професійній діяльності.

Тільки при досить високому рівні сформованості комунікативних здібностей курсантів МВС відкриваються перспективи успішної їх професійної діяльності, яка вимагає встановлення різноманітних ділових контактів. Тому курсанти МВС повинні бути добре підготовлені до налагодження продуктивної взаємодії з населенням і встановлення необхідних профе-

сійно – ділових відносин на основі співробітництва, взаємоповаги, підтримки та відстоювання справедливості.

Формулювання мети та постановка задачі. Визначення комунікативних здібностей як індикаторів рівнів сформованості психологічної культури курсантів МВС.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичний аналіз сучасних досліджень різних аспектів формування комунікативних здібностей на філософському, соціальному, психологічному та педагогічному рівні вказує на актуальність проблеми й інтерес вчених до вирішення низки означених завдань.

У психологічній науці методологічний аспект формування комунікативних здібностей і культури розглядався у роботах Л.А. Воловича, І.С. Кона, В.Т. Лісовського, В.Н. Шубкіна, А.Г. Харчева. Соціально – психологічний аспект формування комунікативної культури знайшов відображення в дослідженнях О.О. Бодалева, Б.Ф. Ломова, К.Ш. Ханіна. Зв'язок моральної свідомості і спілкування розглядали М.С. Каган, М.І. Лісіна. Співвідношенню розвитку особистості та її саморегуляції присвячені праці О.О. Конопкіна, Ю.А. Миславського, А.В. Мудрика. Різні методики формування культури спілкування були запропоновані Р.К. Бікмухаметовим, Н.Д. Шиловой. Питання культури міжнаціонального спілкування розглядали Г.І. Гусейнов, К.М. Мамедов, Ф.М. Кадирова.

Виклад основного матеріалу. Розроблення проблеми розвитку комунікативних здібностей у професійній підготовці курсантів МВС пов'язано з аналізом джерел активізації людини, спонукальних сил її діяльності, поведінки, із сутністю комунікацій, процесом комунікативної взаємодії в майбутній професійній діяльності. Проблема розвитку комунікативних здібностей курсантів у професійному становленні наразі ще недостатньо вивчена й вимагає подальшого розроблення.

Перебуваючи у процесі комунікацій, курсант опосередковує свої сутнісні сили в цій взаємодії з іншими людьми. Цим самим він залучає себе до групи, до соціуму, до людської культури. Проблема розвитку комунікативних здібностей у професійній підготовці курсантів є однією з найважливіших проблем підготовки курсантів. Спілкування – це вид діяльності, який сприяє індивідуальному розвитку курсанта, спрямований на обмін інформацією в процесі навчання і професійного становлення. Спілкування переслідує такі цілі: встановлення взаєморозуміння, гарних особистісних і ділових стосунків, надання взаємодопомоги і здійснення навчально-виховного впливу людей один на

одного. Задовольняючи свою потребу в спілкуванні, людина діє осмислено, усвідомлюючи потребу і необхідний або можливий предмет задоволення. При цьому усвідомлюваний характер її дозволяє спланувати свою діяльність і поведінку [1].

Метою спілкування є задоволення багатьох різноманітних потреб: соціальних, культурних, пізнавальних, творчих, естетичних, потреб інтелектуального зростання, етичного розвитку. За цілями спілкування поділяється – на біологічне і соціальне, за засобами – на безпосереднє, опосередковане, пряме, непряме [3].

Серед видів можна виділити також ділове й особистісне, інструментальне та цільове спілкування. Між діяльністю і спілкуванням як видами людської активності існують відмінності. Результатом діяльності є створення будь-якого матеріального або ідеального предмета, продукту. Результатом спілкування стає взаємний вплив людей один на одного [6].

В.М. Гнедих звертає увагу на те, що процес передачі думок у спілкуванні між викладачем і курсантом має механізм дії, подібний до інформаційного процесу в кібернетичних системах. У зв'язку з розвитком кібернетики і теорії інформації, виникненням теорії комунікації спілкування нині стали часто визначати як процес передачі інформації, як обмін інформацією. Найважливішими видами спілкування між викладачем і курсантом є вербальні і невербальні [4].

Спілкування є не тільки необхідним, але й найістотнішим соціально-психологічним аспектом організації навчальної та професійної діяльності. Саме в процесі спілкування і через нього виявляється психологічна культура особистості. Потреба курсанта в спілкуванні – чинник динамічний. Про це свідчить соціальна активність і комунікабельність курсантів, яка все більше зростає у ході професійної підготовки. Спілкування має величезне значення у формуванні комунікативної культури, комунікативної компетентності, які впливають на розвиток психологічної культури і культури поведінки майбутніх фахівців [7].

М.Г. Шашкін звертає увагу на те, що комунікативна культура юриста являє собою інтегративну якість особистості, і характеризується сукупністю ціннісних установок, комунікативних знань, умінь і навичок, розвиненою комунікативною свідомістю, проявляється через володіння вербальними і невербальними засобами комунікації на практиці відповідно до правил і норм взаємодії суб'єктів правових відносин. Основними компонентами комунікативної культури автор виділяє: когнітивний,

ціннісно – мотиваційний, технологічний, поведінковий. Рівні її прояву: професійно – нормативний; професійно – продуктивний; професійно – творчий. Критерії та показники оцінки кожного рівня за когнітивним компонентом – якість знань (основи правової комунікації, правила і норми спілкування юриста, етика та етикет), мовна грамотність (логічність і послідовність суджень у міжособистісній взаємодії), за ціннісно-мотиваційним компонентом – стан спрямованості особистості юриста (відкритість у міжособистісній взаємодії, адекватність комунікативного сприйняття, орієнтація на досягнення компромісу), ціннісно-сміслові орієнтації (ціннісні пріоритети, смислові орієнтації) за технологічним компонентом – рівень умінь і навичок (прогностично – технологічні вміння комунікативної взаємодії); за поведінковим компонентом – рівень регуляції поведінки (комунікативний самоконтроль, комунікативна рефлексія, нормативність комунікативної поведінки) [10].

Модель формування комунікативної культури юриста Л.І. Мороз представляє взаємопов'язаними і взаємообумовленими елементами – цільовим, методологічним, функціональним, змістовним, технологічним, оціночно – контрольним (моніторинговим), результативним і забезпечує комплексність і ефективність психолого – педагогічного впливу, спрямованого на формування комунікативної культури юриста в освітньому процесі вузу з урахуванням соціально – педагогічних умов [8].

Змістовне забезпечення формування комунікативної культури курсантів здійснюється через загальнопрофесійну і предметну підготовки, які необхідні для осмислення і засвоєння сутності та особливостей її реалізації у сфері майбутньої професійної діяльності. Технологія формування комунікативної культури майбутніх юристів будується поетапно: засвоюються теоретичні основи, формуються практичні навички. Засвоєння норм курсантами комунікативної культури в освітньому процесі вузу сприяє формуванню у них прагнення до особистісного та професійного самовдосконалення [4].

Під комунікативною компетентністю курсантів В.М. Гнедих розуміє, по-перше, сукупність теоретичних знань, практичних умінь і навичок, які забезпечують ефективне – протікання комунікативного процесу, орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, по-друге, система внутрішніх ресурсів особистості, необхідних для побудови продуктивної комунікативної взаємодії з громадянами, заснована на законах, правових і моральних нормах [4].

Показники та рівні сформованості комунікативної компетентності курсантів МВС у системі вищої освіти полягають в наявності у них розвиненої мови, володіння національною мовою, сучасними технічними засобами зв'язку, основами комп'ютерної грамотності, вмінням складати ділову документацію.

Для вдосконалення формування комунікативної компетентності курсантів М.Г. Шашкін вважає необхідним створення наступних психолого-педагогічних умов:

- усвідомлення значущості комунікативної компетентності у професійній діяльності як курсантами, так і викладачами;
- моделювання комунікативних ситуацій у процесі навчання, які забезпечують вільне входження курсантів у процес спілкування;
- індивідуальний і диференційований підхід до курсантів у процесі формування в них комунікативних здібностей [10].

У навчальному процесі техніка спілкування розглядається дослідниками як спосіб налаштування викладача на спілкування із аудиторією, його поведінка в процесі спілкування; а прийоми – як засоби спілкування, включаючи вербальні і невербальні, яким надається перевага. Вираз обличчя викладача повинен відповідати трьом моментам: меті повідомлення, бажаному результату спілкування і демонстрованому ставленню до курсантів. Поза, як і вираз обличчя, також служить засобом демонстрації певного ставлення або до партнера у спілкуванні, або до змісту того, що повідомляється. Зворотний зв'язок включає свідомий контроль комунікативних дій, спостереження за партнером, оцінювання його реакцій та обумовлює відповідно до цього подальші зміни власної поведінки. Зворотний зв'язок передбачає вміння бачити себе збоку і правильно оцінювати те, як партнер сприймає себе в спілкуванні. Недосвідчені співрозмовники найчастіше забувають про зворотний зв'язок і не вміють його використовувати [2, 8].

У низці досліджень звертається увага на те, що риси вдачі (сила волі, наполегливість, сумлінність) розвиваються у фахівців у тих видах діяльності, якими вони краще всього володіють [5]. Відповідно до цього правила, саме в спілкуванні формуються і виявляються комунікативні якості курсантів: відвертість, увага, довіра, доброта, вимогливість, готовність прийти на допомогу. Крім того, в процесі спілкування з викладачами у курсантів може формуватися низка ділових рис характеру: дисциплінованість, відповідальність, сумлінність або, навпаки, безвідповідальність, неакуратність [8].

Когнітивне спілкування безпосередньо виступає як чинник інтелектуального розвитку, оскільки курсанти обмінюються і взаємно збагачуються знаннями. Когнітивне спілкування створює стан готовності до навчання, формує установки, необхідні для оптимізації інших видів спілкування. Тим самим воно побічно сприяє індивідуальному інтелектуальному й особистісному розвитку курсанта [10].

Мотиваційне спілкування служить джерелом додаткової енергії для курсантів. Отримуючи в результаті такого спілкування нові інтереси, мотиви, цілі діяльності, курсанти збільшують свій психоенергетичний потенціал. Діяльне спілкування, яке визначається як міжособистісний обмін діями, операціями, уміннями і навичками, має для курсантів прямий розвиваючий ефект, удосконалює і збагачує їх власну діяльність. Опосередковане спілкування допомагає засвоєнню способів спілкування і вдосконаленню здатності курсантів до самоосвіти, а також до свідомого управління своїм спілкуванням [5].

Отже, розвиток комунікативних здібностей курсантів впливає на сформованість у них психологічної культури. Спілкування сприяє розвитку різних сторін особистості й поведінки курсанта. Ділове спілкування формує і розвиває його здібності, є засобом здобуття знань і навичок. У ньому курсант удосконалює вміння взаємодіяти з людьми, розвиваючи у собі ділові й організаторські якості. Спілкування формує курсанта як особистість, дає йому можливість розвивати певні риси характеру, інтереси, звички, нахил, засвоїти норми і форми етичної поведінки, визначити цілі життя та вибрати засоби їх реалізації.

Висновки

1. Комунікативні здібності та комунікативна компетентність дозволяють курсантам МВС вдосконалювати навички спілкування та розуміння інших людей. Спілкування сприяє розвитку різних сторін їх особистості й поведінки.

2. Комунікативна компетентність курсантів МВС включає в себе: здатність встановлювати і підтримувати психологічний контакт з різними учасниками спілкування, долати психологічні та комунікативні бар'єри у спілкуванні; розвинену культуру мови, чіткість, правильність, зрозумілість, переконливість, виразність; ввічливість, тактовність, уважне, шанобливе ставлення до людей, вміння слухати партнера; вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування.

3. Розвиток комунікативних здібностей у курсантів МВС передбачає оволодіння ними способами і прийомами професійного

спілкування, заснованими на теоретичній та практичній підготовленості, що спрямована на здійснення майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Батракова С.Н. Основы профессионально-педагогического общения / С.Н. Батракова. – Ярославль: Яр. гос.ун-т, 1986. – 80 с.
2. Бодалев А.А. Психология межличностных отношений (к 100-летию со дня рождения В.Н. Мясищева) / А.А. Бодалев // Вопросы психологии. – 1993. – № 2. – С. 86 – 91.
3. Булах І.С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: навч.-метод. посіб. / І.С. Булах, Л.В. Долинська. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – 114 с.
4. Гнедых В.Н. Формирование коммуникативной культуры будущих юристов в процессе профессиональной подготовки в вузе: диссертация кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Валентина Николаевна Гнедых. – Магнитогорск, 2010. – 168 с.
5. Зайцева І.В. Мотивація учіння студентів: монографія / І.В. Зайцева. – Ірпінь, 2000. – 191 с.
6. Зинченко В.П. Психологические основы педагогики / В.П. Зинченко. – М.: Гардарики, 2003. – 275 с.
7. Ключев Е.В. Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия: учеб. пособие для ун-тов и ин-тов / Е.В. Ключев. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 317 с.
8. Мороз Л.И. Теоретичні засади та організація психологічного тренінгу в органах внутрішніх справ: монографія / Л.И. Мороз. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 228 с.
9. Напрасна О.Б. Індивідуально-психологічні особливості когнітивно-стильових характеристик навчальної діяльності студентів: дис. канд. психол. наук: спец.19.00.01 / Напрасна Оксана Борисівна. – К., 2004. – 188 с.
10. Шашкин Н.Г. Формирование коммуникативной компетентности у будущих сотрудников органов внутренних дел в системе высшего образования : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Н.Г. Шашкин. – Чебоксары, 2005 – 150 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Batrakova S.N. Osnovy professional`no-pedagogicheskogo obsheniya / S.N. Batrakova. – Yaroslavl: Yar. gos.un 1986. – 80 s.

2. Bodalev A.A. Psychologiya mezhlichnostnyh otnoshenij (k 100 so dnya roghdeniya V.N. Myasishcheva) / A.A. Bodalev // Voprosy psichologii. – 1993. – № 2. – S. 86 – 91.
3. Bulah I.S. Psychologichni aspekty mizhosobystisnoi`vzaemodii`vykladachiv i studentiv: nav.-metod.posib. / I.S. Bulah, L.V. Dolins`ka. – K.: NPU M.P. Dragomanova, 2002. – 114 s.
4. Gnedyh V.N. Formirovanie kommunikativnoj kultury budushih juristov v processe professional`noj podgotovki v vuze: dis.kandidata pedagogicheskikh nauk: 13.00.08 / V.N. Gnedyh. – Magnitogorsk, 2010. – 168 s.
5. Zaitseva I.V. Motyvaciya uchinnya studentiv: monographiya / I.V. Zaitseva. – Irpin`, 2000. – 191 s.
6. Zinchenko V.P. Psichologicheskie osnovy pedagogiki / V.P. Zinchenko. – Moskva: Gardariki, 2003. – 275 s.
7. Kluev E.V. Rechevaya comunicaciya: uspehnost`rehevogo vzaimodejstviya: ucheb. Posobie dlya un-tov / E.V. Kluev. – M.: RIPOL KLASSIK, 2002. – 317 s.
8. Moroz L.I. Teoretychni zasady ta organizaciya psichologichnogo treningu v organah vnutrishnih sprav: monographiya / L.I. Moroz. – K.: Vyd. PALIVODA A.V., 2005. – 228 s.
9. Naprasna O.V. Indyvidualno-psichologichni osoblyvosti kognityvno – styl`ovyh harakterystyk navchal`noi`diyal`nosti studentiv: dis.kand.psichol.nauk: special. 19.00.01 / O.V. Naprasna. – K., 2004. – 188 s.
10. Shashkin N.G. Formirovanie kommunikativnoj kompetentnosti u budushih sotrudnikov vnutpennih del: dis.cand.ped.nauk: 13.00.08 / N.G. Shashkin. – Cheboksary, 2005. – 150 s.

S.V. Kononenko, N.S. Maiko. Communicative abilities as indicators of the levels of MIA cadets' psychological culture formation. The article envisages the communicative abilities as indicators of the levels of MIA cadets' psychological culture formation, the problem of the development of their communicative culture and communicative competence. It should be underlined that if the cadets of MIA have a high level of formed communicative abilities there will be prospects for their further professional activity which demands establishing of business contacts. The need of cadets in communication is a factor largely dynamic. This is evidenced by social activity and communicative abilities of cadets which increase during training. Communication is crucial in shaping communicative culture, communicative competence that affect the psychological development of culture and cultural behavior of future lawyers. It forms the cadet as a person, giving him the opportunity to develop certain character traits, interests, habits, inclinations, learn the rules and forms of ethical conduct, define goals

and choose life means to implement them. Intercourse skills and communicative competence allow students of MIA to improve communicative skills and understand other people. Intercourse contributes to the development of various aspects of their personality and behavior.

The development of communicative abilities in cadets of MIA comes to mastering methods and techniques of professional communication based on theoretical and practical training for the implementation of future professional activity.

Key words: communicative abilities, communicative culture, communicative competence, professional culture, cognitive communication, motivational communication, active communication, mediated communication.

Отримано: 26.12.2013 р.

УДК 159.923.2:17.035.3

О.І. Конюх

Етноцентризм як один із аспектів прояву самоствалення особистості

О. І. Конюх. Етноцентризм як один із аспектів прояву самоствалення особистості. У статті здійснено аналіз поняття етноцентризм. Детально розглянуто його визначення та спроби пояснити природу даного поняття. Також здійснено пошук відповіді на запитання: що ж лежить в основі етноцентризму, його особистісних та соціальних джерел. Визначено, що, крім історичних передумов та впливу суспільства, значний вплив на міру вираженості та гостроти етноцентризму мають психологічні особливості конкретної особи. Представлено результати дослідження, які демонструють, що зв'язок між ставленням до інших етносів та самостваленням є доволі тісним. Однак він існує лише за умови визнання власної етнічності як цінності.

Ключові слова: етноцентризм, етнічна ідентичність, етнічні настанови, етнічна самосвідомість, інгрупа, міжетнічний конфлікт, егоцентризм, самоствалення, самооцінка.

О.И. Конюх. Этноцентризм как один из аспектов проявления самоотношения личности. В статье осуществлён анализ понятия этноцентризм. Подробно рассмотрены его определение и попытки объяснить природу данного понятия. Также осуществлен поиск ответа на вопрос: что же лежит в основе этноцентризма, его личностных и социальных источников. Определено, что кроме исторических предпосылок и воздействия, значительное влияние на степень выраженности и остроты